

Sead Alić

Petrovogorska 16a, HR-10000 Zagreb
sead.alic@centar-fm.org

Globalno ratište i glasovi iz pustinje

Sažetak

Pojmom autoritarnosti u tekstu se nastoji osvijetliti autoritarna politička i vojna djelovanja država koje zanemaruju pravne i moralne dosege suvremene civilizacije te se na taj način želi »obuhvatiti vrijeme« pojmovima kao što su propaganda, rat i terorizam. U promišljanja o ratu uvode se teze Sigmunda Freuda, Ericha Fromma, Claudea Lévi-Straussa, Friedricha Nietzschea, Noama Chomskoga i drugih autora koji ratu »proširuju okvire«. Iz tako proširenoga konteksta promatraju se fenomeni »globalnoga rata« i »medijskoga rata« te posebno teroristički napad u Parizu 2015 godine. Želja je pokazati novu/staru ulogu masmedijske »proizvodnje pristanka« te pojasniti ulogu i snagu medija u aktualnom rastu terorizma u svijetu.

Ključne riječi

rat, bog, autoritarnost, religija, masmediji, Pariz, terorizam

1.

O globalnom ratu može se govoriti kao o ratu koji je započela Rusija invazijom na Krim, odnosno uplitanjem u zbivanja u Ukrajini 2014. godine, kako to primjerice čine Benjamin Baruch i Jeffrey Nyquist.¹ Globalnim ratom mogla bi se nazvati i inicijativa najmoćnije sile svijeta da uz pomoć plaćeničkih armija i umreženih aktivnosti sufinanciranih boraca za demokraciju izaziva neredu u svim državama koje nisu na liniji očekivanog političkog djelovanja. John L. Allen Jr. prepoznaje globalnu tendenciju u stradanju kršćana u Iraku, Egiptu, Sudanu, Nigeriji, Indoneziji, Indiji, Kini i drugdje.² No globalnim ratom s pravom se može nazvati i medijski rat koji svakodnevno otvara nova ratišta i na poprišta ubacuje sve strašnija (lijepo dizajnirana) oružja. O takvom ratu govorimo kada pišemo o povijesnoj paraleli autoritarnosti oca, »Boga-oca«, »svećenika-političara« i »masmedijskog propovjednika« masmedijskog zatvora bez zidova.³

Među najčešće uzroke i povode ratova Lawrence H. Keeley izdvaja: vremena oskudice, potrebu političke centralizacije i veće kontrole, potragu za objekti-

¹ Usp. Benjamin Baruch, Jeffrey Nyquist, *The New Tactics of Global War. Reflections on the Changing Balance of Power in the Final Days of Peace*, Scribe Publications Coeur d'Alene, Idaho 2015. Subjekt toga globalnog rata autori pronalaze u novoj geopolitičkoj strategiji i vojnoj taktici.

² John L. Allen Jr., *The Global War on Christians. Dispatches from the Front Lines of Anti-Christian Persecution*, Penguin Random House, New York 2016.

³ Usp. Sead Alić, *Masmediji. Zatvor bez zidova*, Centar za filozofiju medija, Zagreb 2012.

ma za seksualno eksploatiranje, bogaćenje i sigurnost na temelju rada robova ili uvođenja poreza na novoosvojena područja, nesporazume izazvane trgovinom te povrede granica.⁴ Osnovna je teza njegova teksta ta da je zajednički nazivnik svih tih povoda sadržan u autoritarnoj, odnosno nedemokratskoj strukturi mnogih društava (i njegovih institucija) okupljenih oko stupova autoritarne strukture plemenskog i obiteljskog oca. No stara Freudova teza o tiraniji oca prvobitne horde, iznesena u djelu *Totem i tabu*, danas može biti dopunjena promišljanjem uloge (skrivenog, medijski oblikovanog) Nadnaravnog u oblikovanju ljudskih zajednica, odnosno oblikovanju zajednica na principima hijerarhija posredovanja tako posredovanog Nadnaravnoga.⁵ Freud piše:

»Wundt naziva tabu najstarijim nepisanim kodeksom zakona čovječanstva, Općenito se smatra, da je tabu stariji i od samih bogova, jer seže u doba prije pojavljivanja bilo koje religije.«⁶

U razmatranju totema i kasta, Claude Lévi-Strauss piše o ljudskim klanovima nazvanim prema životinjama koje su simbolizirale (i djelomice određivale) posebnost klana. Tako su se ljudi iz klana rakuna hranili ribom, članovi klana pume jeli su divljač, a članovi klana divlje mačke u lov bi polazili tek kada padne noć.⁷ No životinje ne treba promatrati kao objekte koji su stariji od bogova jer je riječ o razvoju ideje božanskoga, o onome što Schelling naziva »zbijskim momentom teogonijskog procesa«, kako to pokazuje Lévi-Strauss.⁸

Koja je danas uloga masmedija u napredovanju religijske ideje? Je li masmedijski produžetak postao i novo moćno sredstvo autoritarnog karaktera, odnosno autoritarnih društvenih struktura? Kako su se masmediji uključili u teogonijski proces?

»Bog je uvijek na strani gospodara«,⁹

kaže Erich Fromm u *Dogmi o Kristu*. U tom kontekstu on govori o »infantilnoj zavisnosti« kao »jamstvu društvene stabilnosti«. Bespomoćno stajanje pred ocem iskustvo je koje, smatra Fromm, elita uvijek želi ugraditi u masu zauzimajući mjesto oca. Suvremena masmedijska manipuliranja pružaju nam ključ za razumijevanje ranijih sustava zavođenja, pa i izvora i motiva ratova među ljudima.¹⁰ »Proizvodnja pristanka«, na koju često ukazuje Chomsky,¹¹ oblik je proizvodnje i razvijanja pasivnog korisnika suvremenih medija, demokracije kao privida sudjelovanja jednakopravnih osoba te razvijanje povjerenja u objave elektroničkih medija. Sve najranije ljudske civilizacije, s pravom tvrde neki autori,¹² bila su teokratska uređenja koja su vodili svojevrtni sveci-političari. Sveci su danas nevidljivi, a apostoli-političari masmedijski sveprisutni.

Ovaj tekst počiva na sljedećim premisama: nove tehnologije umreženog digitalnog svijeta omogućile su medijima da postanu gutači supstancije (sadržaja života, dakle svega što uopće postoji pa čak i samog odupiranja medijima kao takvima); religije se susreću s neočekivanim fenomenom sučeljavanja vjere pisma i knjige s vremenima novih medija i njihovim spektakularnim obogotvorenjima; sumnja religija u medij vlastitih objava omogućuje novim nomenklaturama pomicanje vjerskoga i religijskoga u područje političkoga.¹³

Vremena u kojima su države bez ratova rijetka su koliko i države koje su se uzdigele do razine slobode govora, poštovanja drugog i drugačijeg, razvijenog stupnja tolerancije i svijesti o zemlji kao zajedničkoj baštini. Vremena u kojima su države bez ratova dosad nije bilo, a po svemu sudeći teško da će ih uskoro i biti. Vrijeme otvorenih ili ratnih sukoba zamjenjuju vremena rata u

miru medijskih, ekonomskih i geostrateških pritisaka, udruživanja, iznuđivanja i sličnih oblika provođenja sile mirnim putem.

Da religijsko uvjerenje može biti »opravdanje« za činjenje zla upozoravali su mnogi, među ostalima John Locke u *Pismu o toleranciji* i Voltaire u *Raspravi o toleranciji*. Malo se toga promijenilo na početku 21. stoljeća. Religijske hijerarhije nerijetko su pozdravljale ubijanje onog drugoga (posebno ako je bio druge vjere). Je li Nietzsche bio u pravu kad je zabilježio:

»Bog izmišlja rat, razdvaja narode, čini da se ljudi međusobno uništavaju (svećenicima je uvijek rat bio potreban...).«¹⁴

4

Lawrence H. Keeley, »War Before Civilization – 15 Years On«, Lawrence H. Keeley, *War Before Civilization: The Myth of the Peaceful Savage*, Oxford University Press, Oxford 1997. Dostupno na: http://www.springer.com/cda/content/document/cda_downloaddocument/9781461493136-c1.pdf?SGWID=0-0-45-1426312-p175484805 (pristupljeno 3. 5. 2016.).

5

Ovaj se tekst djelomice nastavlja na poglavlja *Identitet i nasilje* i *Identitet i identiteti* objavljena u knjizi Seada Alića *Masmediji: zatvor bez zidova. Tekstovi filozofije medija*, Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, Zagreb 2012.

6

Sigmund Freud, *Totem i tabu: neke podudarnosti u duševnom životu divljaka i neurotičara: (1912.–1913.)*, prevela Vlasta Mihavec, Stari grad, Zagreb 2000., str. 34.

7

Claude Lévi-Strauss, *Divlja misao*, prevela Jagoda Milinković, Golden marketing, Zagreb 2001., str. 135.

8

»Životinje nisu mogle biti stavljene na nebo ranije no što su na zemlji zadobile božansko značenje.« Vidi: C. Lévi-Strauss, *Divlja misao*, str. 367.

9

Erich Fromm, *Dogma o Kristu. Bit čete kao Bog. Psihoanaliza i religija*, preveli Simo Vulinović-Zlatan i dr., Naprijed, August Cesarec, Nolit, Zagreb, Beograd 1984., str. 19.

10

»Kad se gospodari, koji su uvijek stvarne ličnosti, izvrgnu kritici, oni se mogu osloniti na boga koji, zahvaljujući svojoj nerealnosti, samo s prezirom odbacuje kritiku i koji svojim autoritetom potvrđuje autoritet vladajuće klase.« Vidi: E. Fromm, *Dogma o Kristu. Bit čete kao Bog. Psihoanaliza i religija*, str. 19. Ove su Frommove riječi prijevod kritika uloge medija u suvremenom društvu iz pera mnogih autora, primjerice Chomskoga, Engdahla, Saida, Goodmana, Moora i drugih, pa i

autora ovog teksta, posebno u knjizi *Masmedijski fundamentalizam*, Sveučilište Sjever, Varaždin, Koprivnica 2014.

11

Riječ je naravno o pozivanju na Humeov »paradoks vlasti«, ali i na Waltera Lippmanna: »Prije šezdeset godina je Walter Lippmann prodiskutirao koncept 'proizvodnje pristanka', umjetnost koja se 'sposobna vješto rafinirati' i može odvesti do 'revolucije' u 'practiciranju demokracije'. Ideja je s mnogo entuzijazma prihvaćena u poslovnim krugovima – postala je glavna preokupacija industrije za odnose s javnošću, čija je vodeća figura Edward Bernays opisao 'izmudrivanje pristanka' kao stvarnu esenciju demokracije.« Vidi: Noam Chomsky, *Mediji, propaganda i sistem*, preveli Robert Posavec i dr., Što čitaš?, Zagreb 2002., str. 41.

12

Douglas C. North, John Joseph Wallis, Barry R. Weingast, *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge University Press, Cambridge, New York 2013., str. 39.

13

Treba govoriti o različitim načinima i aspektima proizvodnje i opstojanja autoritarnosti u svijetu suvremenih masmedijskih umnažanja. Danas je ona važna koliko i u doba rađanja fašizma, nacizma i staljinizma jer su »veliki medijski stručnjaci« zabavljeni prebrajanjem medija, zbrajanjem i oduzimanjem zaposlenih u javnim servisima ili komercijalnim televizijskim i sličnim pitanjima, a da bi uopće vidjeli kako se kroz jačanje globalnih korporacija, uz sve veću slabost nacionalnih gospodarstava i nacionalnih politika, stvaraju pretpostavke za totalitarizam luđi i razorniji od svega što je čovječanstvo do sada vidjelo, zasaden na tlu praznine suvremenog potrošača industrije zavođenja i manipuliranja.

14

Friedrich Nietzsche, *Antikrist: prokletu kršćanstvo*, prevela Neda Paravić, Izvori, Zagreb 1999., str. 48.

Rat raste na tlu isključivosti. Otuda je isključivost religijske netolerancije naj-snažnija jer se poziva na »univerzalnu« objavu, odnosno najviše biće. Velike svjetske religije po prirodi stvari moraju težiti ekskluzivnosti (kakvo bi to bilo zastupanje jedinoga boga ako ne bi bilo ekskluzivno?). U tom smislu, daju se obećanja da će se samo i isključivo kroz određenu interpretaciju (vjeru u) boga doći do spasenja.

Nudi li pravi put Buda, Jahve, Isus i Muhamed? Je li put isključivosti taj na koji je osuđena svaka hijerarhija koja interpretira vjersku objavu? Svaka objava istovremeno nudi riječi pomirenja i potrebe razumijevanja drugih vjera. No što će pretegnuti nerijetko ovisi o psihološkoj konfiguraciji interpreta. Autoritarni se karakter rado zrcali u svemoći Boga i iskoristit će svaki stav koji mu daje prednost pred drugim mišljenjem, odnosno pred drugom osobom.¹⁵

Voltaire je na vrijeme upozoravao da vjera ne smije uzimati mjesto dokazima i fanatizam ne smije prevagnuti nad razumom. Autoritarnom je karakteru Bog idealan izgovor. Njega ne interesira tolerancija ili stavovi poput stavova Rimljana koji su govorili da je Bog dovoljno velik da se brine za sebe pa da ga, prema tome, ne treba braniti od ljudi. Njemu je vrijeđanje Boga izgovor za otvaranje puta prema ratu. Prema rimskom pravu religijska dimenzija bila je obveza svih građana. Zato su prvi kršćani zapravo smatrani ateistima (samim tim i protivnicima društva u kojemu su živjeli).¹⁶

Edward Schillebeeckx jedan je od autora koji su shvatili opasnost prisvajanja Boga kakve provode interesne grupe, odnosno države. Svaki »savez s Bogom« naroda, države ili grupe ljudi vodi isključivosti. Nela Gašpar, osim Schillebeeckxove misli, ističe i vrlo zanimljivu misao Johanna Baptista Metz-a o razumijevanju patnje drugoga kao pretpostavci gradnje jedine prave vjerske univerzalnosti.¹⁷ Ljudska je misao evoluirala od mitskih vremena sudjelovanja atenskih bogova u ratnim okršajima do ideje da je jedini bog koji je dostojan tog imena onaj koji se »da univerzalizirati preko spomena patnje – *memoria passionis*«. ¹⁸ Pitanje autoritarnosti pojedinca bitno je povezano s iskustvom autoritarnih nedemokratskih ljudskih zajednica koje su u različita vremena povijesti imala svoje snažnije ili manje snažne oblike postojanja, ali koje su uvijek autoritarnost temeljile na nekom od oblika tehnika koje su u tom vremenu bile dostupne te su omogućavale organizaciju društva u kojoj će do izražaja doći upravo to tehničko, izvanjsko, materijalno, a ne ono izvorno ljudsko. Svaka je autoritarnost svojevrсно nepovjerenje prema ljudskom i prihvaćanje ili tehničkih ili na tehnici uspostavljenih organizacijskih pa i medijskih rješenja koja su svojom snagom, uvjerljivošću, mjerljivošću i upotrebljivošću omogućavala da se naglasak zajednice okrene prema tom tehničkom segmentu.

Ako i ne prihvatimo tezu Lewisa Mumforda o tome da je cijela ljudska povijest zapravo povijest smjenjivanja autoritarnog i demokratskog (a sve to na temelju tehnike koja dominira određenim vremenom), ne možemo se ne složiti da su nerijetko fenomeni koji su najavljivani kao emancipatorski u osnovi donosili samo nove oblike neslobode, odnosno »samo prefinjeniji vid starog ropstva«.

Još je, dakle, 1964. godine Mumford upozoravao na ono što će kao oblik društvene samosvijesti doći mnogo kasnije. Na teze Sheldona Volina upućuju Mumfordove riječi:

»Centar vlasti tog novog sistema više nije neka vidljiva ličnost, svemoćni kralj. Čak i u totalitarnim diktaturama, centar sada leži u samom sistemu, nevidljiv, ali sveprisutan.«¹⁹

»Nevidljiv ali sveprisutan autoritet« mogući je samo u vremenu snažnog sveprisutnog posredovanja, posredstvom tehničkih pomagala koji umnažaju/reproduciraju sustav vrijednosti koji odgovara nevidljivom autoritarnom karakteru. Bog je ušao u okvire televizijskog ekrana i zauzeo »oltarno mjesto« u svakom dnevnom boravku. No ni to nije bilo dovoljno – »oltar« je danas sveprisutan u mobilnim uređajima od kojih se suvremeni sljedbenici ne odvajaju ni nakratko.

U Frommovim tezama o religiji sadržan je implicitan govor o masmedijskom sustavu zavođenja i manipuliranja. Kada Fromm kaže da religija »služi samo da olakša masama da se pomire s mnogim frustracijama koje realnost donosi«,²⁰ onda on u tajni religije otkriva debordovski spektakl religije, odnosno otkriva u religiji spektakl kao ogoljeni religijski ritual. »Nikada nećemo dostatno naglasiti siromaštvo religijske misli«,²¹ pisao je Lévi-Strauss, imajući na umu uvodni moto knjige, misao preuzetu od Balzaca:

»Samo primitivni ljudi, seljaci i provincijalci temeljito i sa svih strana proučavaju svoje poslove; na taj način, kada stignu od Misli do Djela, sve će biti potpuno.«²²

Pozivajući se na Freudovu *Budućnost jedne iluzije*, Fromm pokušava dohvatiti korijene »infantilne poslušnosti prema vlastima«. Tajnu snage religioznih ideja Freud je nalazio u snazi želja religioznog čovjeka, a cijelu povijest čo-

15

Nekoliko primjera vjerskog ekstremizma donosi tekst Ejuba Šitkocva »Religije i politički ekstremizam«, *Hereticus* (2/2007), str. 93–97. Dostupno na: http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/Hereticus/V_2/08/show_download?stdlang=ser_lat (pristupljeno 3. 4. 2016.).

16

O tome te o odnosu religija i nasilja usp. npr.: Nela Gašpar, »Nasilje među religijama i 'memoria passionis'. Međureligijski dijalog umjesto nasilja«, *Riječki teološki časopis* 16 (2/2008), str. 413–429.

17

»Stoga je to govor o Bogu koji se daje univerzalizirati preko spomena patnje – *memoria passionis* – napose patnje drugih, sve tamo do patnje neprijatelja. Borba za taj monoteizam, prema J. B. Metz, vjerojatno ima presudno značenje kod sukoba religija i kultura, sukoba u kojima se u sadašnje vrijeme mnogo raspravlja. Naime, radi se o priznavanju crtâ monoteizma osjetljivoga za patnju u predajama svih triju velikih monoteističkih religija koje su, kako ističe J. B. Metz, opečaćene svojom povijesnom izdajom tog temeljnoga aksioma, prema kojemu je spomen na Boga vezan uz spomen tuđe patnje.« Vidi: N. Gašpar, »Nasilje među religijama i 'memoria passionis'«, str. 421.

18

Johann Baptist Metz, *Politička teologija: 1967.–1997.*, preveo Željko Čekolj, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2004., str. 299–300. Citirano prema: N. Gašpar, »Nasilje među religijama i 'memoria passionis'«, str. 421.

19

Lewis Mumford, »Autoritarna i demokratska tehnika«, *Radio Gornji grad*. Dostupno na: <https://radiogornjigrad.wordpress.com/2016/01/22/lewis-mumford-autoritarna-i-demokratska-tehnika/> (pristupljeno 3. 4. 2016.). Koji su elementi u kojima Mumford prepoznaje te nedemokratske tendencije? Zanimaruje se cjelovitost čovjeka, odnosno svi pristupi koji bi krenuli ili završili na promišljanju/operacionaliziranju takvog gledanja. Apstraktna inteligencija postaje mjerilom kvalitete ljudskoga duha, a zbog svoje prirode prerasta u sredstvo koje će se koristiti protiv toga ljudskog duha. Kontrola nad prirodom samo je paravan uspostavljanja kontrole nad čovjekom, premda je u nekom dubljem smislu (prema metodama koje se koriste) riječ o istom procesu. Mumford upozorava da borba za demokratska načela i demokraciju kao takvu pretpostavlja uključivanje čak i te tehnologije, odnosno napominje da autoritet ne smije biti oslonjen na neki izvanjski autoritarni sistem, na neku tehnologiju, nego se treba oslanjati na odrednicama ljudskoga.

20

E. Fromm, *Dogma o Kristu. Bit ćete kao Bog. Psihoanaliza i religija*, str. 20.

21

C. Lévi-Strauss, *Divlja misao*, str. 107.

22

Ibid., str. 11.

vječanstva protumačio je kao povijest vjerovanja u idole. No idoli su danas progovorili pokretnim slikama i sustav vjerovanja još čvršće vezali uz sebe. Autoritarna struktura koja iza toga stoji ostala je nedirnuta. Karakter autoritarnog oca odgovara Bogu-ocu na nebu i autoritarnoj državi na zemlji. Vjera, u rascjepu između religijskih hijerarhija koje posreduju i idola, okreće se idolima. Spas je u snažnoj želji za spasenjem, u znakovima koji su opipljivi, dostupni, vidljivi, u simbolima s kojima se čovjek može poistovjetiti. Dijete je hipnotizirano pred (s)likom (Boga) oca koji mu se pred očima pojavljuje brzinom od 24 sličice u sekundi.

Starogrčka je mudrost s pravom upozoravala da je duši najteže spoznati samu sebe. Nije, dakle, čudno što izbjegavamo suočiti se s istinom, što guramo stvari pod tepih i odlažemo teška pitanja za neka lakša vremena kako na osobnoj razini, tako i na razini religijskih ili političkih dijaloga. Hipnotizirani smo onim što nam je najbliže – propovjedaonicom površnosti koja prikriva osvajačke namjere. Duša je u tom kolopletu posrednika, institucija, hijerarhija i posebno medija izgubljena poput bića koje hipnotički prati neprirodan neuobičajen let nekog predmeta ispred svojih očiju. Duša, sklona snu i hipnozi, uostalom kao i navici, željna prevare i bijega od slobode, rado će dočekati kakvu platonovsku špilju u kojoj će se skriti i skrasiti okovane glave usmjerene na zid na kojemu se emitiraju slike. Strah od slobode u doba množine, strah od odgovornosti, preuzimanja odgovornosti za svijet koji zajednički stvaramo, sve to stvara potrebu davanja na značenju predmetima i odnosima u okolišu duše, a ne vlastitom traganju, nošenju tereta, istraživanju.

U tom se kontekstu dopunjuju dva procesa važna za današnje doba. Prvi je zamjenjivanje vrijednosti vidljivošću na medijskim posrednicima (malo tko danas sluša ili gleda što i kako ćete govoriti u medijima), ali svi o svemu imaju svoj dojam i svoje mišljenje. Drugi je uspostavljanje sve većeg jaza između poslušnih, medijima eutanaziranih građana kao potrošača medija i autoritarnih karaktera izraslih na medijskom umnažanju vlastitih likova (na poistovjećivanju s institucijama u kojima se i kroz koje se radi, odnosno na strahu koji se osjeća uslijed nepripremljenosti na život koji se ne odvija po pravilima virtualne, uređene, predvidljive stvarnosti).

Već ova dva aspekta ukazuju na dokidanje javnosti, o čemu piše Chomsky. Riječ je o najavi procesa upotrebe svih mogućih sredstava da se nametne ona interpretacija (ideologija) svijeta koja je odgovarajuća uništavateljima javnosti. Naravno, svima koji leže na bogatstvu i beneficijama zgrnutim izrabljivanjem drugih jasno je da su tu gdje jesu samo dok se ne probudi javnost. Da se ne bi probudila, potrebno je dresirati je, podijeliti je na javnosti u množini, oživjeti njezinu lešinu i stalno se pozivati na mrtvaca.²³

2.

Podnaslovljujući svoju knjigu *Krivotvorenje islama* pitanjem »Kako mediji i stručnjaci određuju način na koji vidimo ostatak svijeta?«, Said sugerira ono što kroz knjigu i provodi – analizu koja pokazuje da se iza činjenica na kojima mediji inzistiraju uvijek nalazi neki dodatni, skriveni smisao/razlog/interes. Mediji kadriraju fenomene tako da prosječnom gledatelju ne ostaje previše prostora za analizu ili zaključivanje.²⁴ Kadriraju ih uvijek iz nekog ishodišta. Said smatra, pojednostavljeno rečeno, da je ishodište zapadne misli o islamu kolonijalno.²⁵ Rat je borba za pravo na pobjedničku interpretaciju. U osnovi, to je rat za našu percepciju, načine gledanja i prosuđivanja. Vrijeme masmedija vrijeme je u kojemu se rat vodi sofisticiranim sredstvima zavoda i

manipuliranja, a osvajanje javnog mnijenja/politike nekog područja pretpostavka je za njegovo eksploatiranje. Vojne baze mogu, ali i ne moraju biti postavljene. Svijet prividnih vrijednosti učinio je da sadržaji naših života (u koje spada i religija) postanu tek povod za medijske ratove. Cilj je takvih ratova, naglašavanjem razlika i »sukoba civilizacija«, prikriti prave interese koji su i dalje kolonijalni. Kolonijalnim interesima potreban je svijet bez Boga jer je za te interese profit dovoljno univerzalna kategorija. U tom smislu Karen Armstrong vidi naše vrijeme kao vrijeme u kojemu se odvija bitka za Boga. Analizirajući fundamentalističke tendencije u židovstvu, kršćanstvu i islamu, autorica sugerira da su fundamentalizmi pokušaji vjernika da pronađu Boga u svijetu i da u njemu ponovno nađu svoje utočište.

Religijske, političke, korporacijske i vojne hijerarhije u stalnom su ratu sa svojim suparnicima. Priroda tih ratova određena je tehnikama koje su na raspolaganju, medijima zavodjenja i manipuliranja, ali i odnosima u zajednicama u kojima djeluju (koji se mogu popraviti usmjeravanjem mržnje prema onom Drugom i suprotnom). Armstrong bilježi:

»Kada je, na primjer, papa Urban II. pozvao na Prvi križarski rat 1095. godine (...) želio je da vitezovi Europe prestanu međusobno ratovati i razdirati zapadno kršćanstvo, te da umjesto toga ulože svoje napore u ratu na Srednjem Istoku da bi se na taj način proširila moć njegove crkve.«²⁶

David Levering Lewis u knjizi *Božji žrvanj* analizira situaciju sličnu današnjoj (riječ je o vremenu koje je prethodilo dolasku islama):

»Svećenici i proroci, hanifi (ar. Hanif) i kahini (ar. Kahin) među Arapima su nicali kao gljive poslije kiše. Među Židovima, određen je siguran datum (korigiran kako treba) kad će doći Mesija – 4291. po hebrejskom i 531.–532. godine po kršćanskom kalendaru. 'Kad ugledate kraljevstva kako se bore među sobom', upozoravao je učeni čovjek među Židovima, 'tada potražite tragove stopa Mesijinih'.«²⁷

Iza ratova koji su se vodili u ime Boga uvijek su na djelu bili interesi onih koji su posredovali između zemlje i neba. Laž, ideologija i privid bili su sredstvo zavodjenja i buđenja strasti za ubijanjem i pljačkom. No je li se što promijenilo danas, kada civilizirani svijet može biti više od ideje, kada kritički treba sagledati mehanizme koji su na djelu i kada svojim primjerom može otvoriti

23

Chomsky sjajno detektira skrivanje manipuliranja u obliku demokracije kad kaže: »Propaganda je demokraciji isto što i nasilje totalitarizmu. Tehnike su izbrušene u visoku umjetnost, daleko iznad bilo čega o čemu je Orwell sanjao. Aparat zamišljene različitosti u mišljenju, kakav inkorporira doktrine Državne religije i eliminira racionalnu kritičku diskusiju.« Vidi: N. Chomsky, *Mediji, propaganda i sistem*, str. 41. No nedostaje korak koji pokušavamo sugerirati u ovom radu, a to je masmedijska »oltarizacija« proizvodnje javnosti u kojoj autoritarne strukture uz pomoć novih tehnika paradigmatu religije vraćaju idolima slike.

24

Usp. Sead Alić, *Ničeansko novinarstvo*, Sveučilište Sjever, Koprivnica 2016.

25

Said kaže: »...većina onoga što je zapad znao o ne-zapadnom svijetu zna u okviru kolonija-

lizma. Europski znanstvenici stoga prilaze toj temi s općenito dominantnog stajališta i ono što su rekli o toj temi rekli su s malo upućivanja na ono što su neki drugi znanstvenici (a ne europski) rekli o istoj temi.« Vidi: Edward W. Said, *Krivotvorenje islama: kako mediji i stručnjaci određuju način na koji vidimo ostatak svijeta*, prevela Suzana Sesvečan, V.B.Z., Zagreb 2003., str. 123. Kao ilustraciju možemo navesti »navijački« pristup Borisa Havela u članku »Orientalistika unplugged«, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 67–79.

26

Karen Armstrong, »Bitka za Boga«, *Znakovi vremena* 5 (17/2002), str. 60–85, str. 79.

27

David Levering Lewis, *Božji žrvanj. Islam i nastajanje Europe 570.–1215.*, prevela Ljiljana Novković, Algoritam, Zagreb 2012., str. 50–51.

prostore suradnje i razumijevanja. Ideja boga, koliko god bila ideja nečega isključivog, nije razlog ni pravi povod ni terorizmu ni ratovima kojima svjedočimo. Namjera je ovog teksta pokazati da sekularnom društvu neokolonijalizma ništa nije sveto pa ni ideja sukobljavanja »civilizacija« na temelju različitosti u prakticiranju različitih vjera.

Rat u ime Boga rat je koji koristi površnu, izvještačenu sliku Boga. To, naravno, ne znači da su interpretacije Boga u svetim knjigama neprikosnovene. Sve što je posredovala ljudska ruka nosi žig vremena u kojemu je ta ruka pisala i toplokrvnost pojedinaca koji su u tome sudjelovali. U knjizi *Allah. Kršćanski odgovor* Miroslav Volf navodi i dio teksta »Zajednička riječ između nas i vas«, dokumenta koji je nastao u islamskom svijetu te je bio odgovor na teze pape Benedikta XVI. u poznatom regensburškom govoru:

»Ako nema mira između muslimana i kršćana, nema ni mira u svijetu. Sa svim užasnim naoružanjem kojim raspolaže moderni svijet, s muslimanima i kršćanima koji su posvuda izmiješani kao nikad prije, nijedna strana ne može jednostrano izaći kao pobjednik u sukobu između više od polovine svjetskog stanovništva. U pitanju je, stoga, naša zajednička budućnost.«²⁸

3.

Umrežen svijet omogućuje globalno manipuliranje blještavilom, ideologijom, prividom, obećanjima, spektaklima, proizvodnjom iluzije o boljem svijetu s neke druge strane granice. Uhvaćeni u koloplet tehničkih mogućnosti i nesavršenosti političkih sustava u kojima žive, građani društvenih mreža skloni su postati statistima u proizvodnji nereda diljem svijeta. Svjetska je pozornica postala mjestom igranja tragedije u kojoj se na vatri iskrenih htijenja boljega i lažnih obećanja narcisoidna zagledanost u tehničko savršenstvo tehnologije obećanja rezultira nemirima, raspadima država, lokalnim ratovima, podjelama država na interesne sfere, povratcima u plemenska vremena i sl. No svaka hipnoza traje kratko i određena je sporošću ili brzinom osvješćivanja. Globalno umrežen svijet pokazuje povezanost koja iz sfere virtualnog osvajanja realnih zemaljskih područja prelazi u svijet realnih prenošenja ratnih aktivnosti.

Masakr u Parizu u studenom 2015. godine, koji je uslijedio nakon napada na redakciju Charlieja Hebdoa, nedvojbeno je pokazao da su prošla vremena kada se rat događao samo nekome drugome. U srcu Europe odjekuju eksplozije, a obučeni profesionalci nasumce pucaju po građanima Pariza. Mediji još jednom nekritički i unisono proizvode osjećaj krivnje u svima onima koji nisu krivi. Od svih se zahtijeva i očekuje solidarnost. Obećava se rat, kao da taj isti rat ne traje već dovoljno dugo. Obećava se bespošteditost, kao da je do sada postojala. Još se jednom želi reći: ratovati možemo, ali na vašem teritoriju; ubijati se možemo, ali tako da u toj igri mi ubijamo vas, a ne vi nas; nismo se dogovorili prenositi rat na naš teritorij – naši građani moraju živjeti u uvjerenju da mi svijetom dijelimo znanje demokracije, a ne oružje i plaćene teroriste. Istovremeno, međutim, javljaju se glasovi koji odskaču od, inače potrebnog i dobrodošlog, iskrenog ljudskog žaljenja. Javljaju se građani svijeta koji postavljaju pitanje reciprociteta, jednakosti, načela, razlika u načinu doživljavanja ubojstava/masakra diljem svijeta. Živimo li doista u svijetu u kojemu je medijima vijest o ubojstvu u Palestini crtica u novinama, razaranja u Africi vijest za jedan dan, a ubojstvo u Parizu sredstvo koje treba staviti u pitanje čitavu jednu religiju?

Gledajući kolone migranata koji, bježeći od ratova izazvanih interesima Zapada, odlaze u zemlje za koje se nadaju da su mirne i stabilne, jedan je ko-

mentator na društvenim mrežama cinično upitao: Je li vam sada jasno od čega bježe migranti?

Masmediji su sredstva proizvodnje krivnje, sredstva dubinskih utjecaja na psihologije svojih konzumenata. Oni su sredstva onemogućavanja kritičke riječi i sagledavanja fenomena u svim dimenzijama. Razočaranje i mržnja emocije su koje se nude na pladnju, garnirano s nešto malo ideologije ponosa. Sve je kadrirano tako da je sve što će u bliskoj budućnosti biti napravljeno – unaprijed prihvaćeno. Zvuči provokativno, ali upozoravajuće su i riječi sirijskog predsjednika Asada kada tvrdi da se takve stvari sirijskom narodu događaju već pet godina. Umnožimo strah, bol, iznenađenje, šokove, patnju, sve ono što su proživljavali ljudi u Parizu, njihovi najbliži, ali i svi građani svijeta, umnožimo to nekoliko tisuća puta i pokušajmo si to predočiti. Nezamislivo i neizdrživo. Teroristički napad u Parizu bolna je prezentacija nesreća koje se šire svijetom, kontroliranih, nadgledanih i proizvedenih pobuna, revolucija i ratova koje vode globalni igrači motivirani ekstraprofitima i rastom na koji su osuđeni prirodom svog poslovanja, a koji ne mogu ostvariti bez širenja. Pod svaku cijenu. Pariška teroristička prezentacija bolno je upozorenje da u globalnom selu neće stradavati samo rubna područja: sudbinu zavodjenja, manipuliranja i proizvodnje lokalnih žrtava plaćeničkim vojskama i ubojitim oružjem proizvedenim u središtima sela slijedi sudbina prenošenja rata u sama središta svijeta.

Nijedna medijska blokada, nikakve žičane ili betonske ograde ne mogu zauvijek zaustaviti potrebu protesta. Ako za taj protest nisu otvoreni uobičajeni civilizirani kanali, ako se sustav informiranja pretvorio u sustave ratovanja, onda se protest pretvara u očajnički teroristički napad kojim se želi skrenuti pozornost na ono što se događa u dijelu svijeta pokrivenom medijskom blokadom. Ne postoji teroristički čin koji se može opravdati. No dužnost je nepristranog mišljenja promisliti uzroke, povode, korijene, historijski slijed i sve drugo što može pomoći u razumijevanju tog fenomena. Ako se rat prenosi u europske i američke gradove uljuđenosti i kulture, onda se moramo pitati i o razlozima zbog kojih teroristi svojim životima i životima građana Zapada žele odaslati poruku upravo s tih mjesta. Nasilje se poput smeća unosi u lijepo uređena dvorišta Zapada i istresa pred licima građana naviknutima na mir, dokolicu, uređenu zajednicu, zapadne vrijednosti itd., što je poruka terorističkog čina. Možemo ne pokušati dešifrirati je te i dalje cijelu stvar interpretirati kao suludi smetanuti čin ljudi druge vjere, drugog civilizacijskog kruga i sl. No ne treba sumnuti s uma da su ti ljudi u svojem činu (koji je za svaku osudu) sami sebe osudili na smrt. Njihova je smrt medij njihove poruke. Ako je smrt medij poruke, onda uistinu izlazimo iz doba slike svijeta i ulazimo u doba medija smrti.

Kad je nakon masakra u Parizu pariški imam Hassen Chalghoumi došao na lice mjesta izraziti svoje žaljenje i moliti za poginule, skrenuo je među ostalim i pozornost na činjenicu da od terorizma najviše stradaju upravo muslimani. Kad je BBC News odlučio to provjeriti, naišao je na podatke institucije National Counterterrorism Center (NCTC) koji su nedvojbeno potvrđivali ovu naizgled proturječnu i s uobičajenim mišljenjem nespojivu činjenicu. Naime, godine 2011. pojavilo se izvješće koje se odnosilo na proteklih pet godina, u kojemu se postotak muslimana među žrtvama terorizma kretao između 82 i

97 %.²⁹ Naravno da su takva istraživanja neprecizna te da se ne mogu uzeti sa stopostotnom sigurnošću. Teško je, naime, imati sve podatke o svim ubijenim u svim terorističkim napadima na svijetu. No iz podataka o broju terorističkih napada po državama, relativno je jednostavno uvidjeti da na područja muslimanskih zemalja otpada najveći dio terorističkih napada. Više od 50 % terorističkih napada u svijetu otpada na Irak, Afganistan i Pakistan, a otvaranja novih ratišta, nekom čudnom logikom, poklapaju se s rezultatima ovog istraživanja. Ono se inače više ne provodi, ali je za vjerovati da bi aktualna zbivanja u Siriji (kada bi ih ikada itko mogao izmjeriti) dobrano potvrdila dobivene rezultate. Istovremeno, samo je 1–2 % terorističkih napada u Europi religijski motivirano. To nije spriječilo Francuze da upriliče javno spaljivanje *Kur'ana* u Parizu. Nije spriječilo Europu da tako niskom postotku terorizma protkanog vjerskim motivima (ako to uopće jest tako) posveti adekvatan postotak medijskog vremena. Nakon masakra u Parizu svijet je stao. Na isti onaj način na koji je stao nakon rušenja tornjeva WTC-a. Nakon ubojstava u Parizu, sve je isti tren bilo jasno, uostalom kao što je bilo jasno i u New Yorku. Jedina je razlika u tome što današnji europski vođe, slijednici kolonijalnih osvajača svojih malih imperija, nisu poput Georgea W. Busha obećali »križarske ratove«.

Je li se prestalo istraživati zato što rezultati nisu nekome odgovarali? Ili možda zato što se ne mogu iskoristiti u proizvodnji medijskih komunikacijskih stampeda ili možda zato što su u potpunoj suprotnosti sa stereotipima koji vladaju među potrošačima masmedijskih slika za usmjeravanje stavova? Teško je reći. No sama ta činjenica sugerira određena pitanja. Svako od njih vodi onom temeljnom, a to je pitanje o izvorima/korijenima, uvjetima koji do njih dovode, psihosocijalnog profila terorista/samoubojica, (bes)perspektivnosti životnih situacija i društvenih sredina u kojima se teroristički napadi realiziraju, a to onda znači i uzročnika/naredbodavaca terorističkih akcija.

U globalnom je selu nemoguće neprimijećeno proizvoditi *pse rata* i uz njihovu pomoć komadati države na poslušne i za poslovanje podatne provincije. U selu se daleko čuje lavež pasa i prije ili kasnije svjetska politika koja na tim temeljima gradi svoj napredak mora – pasti. Rat ne raste samo tamo gdje su nafta, dijamanti i druga prirodna bogatstva. Rat se ne može ograditi nikakvim zidovima. U globalno povezanom svijetu rat će postati svakodnevicom i u onim dijelovima svijeta koji su ratove navikli gledati isključivo u spektakularnim prijenosima televizijskih ratova ili u računalnim igrama.

Rat protiv terorizma koji je proglasila Reaganova vlada ubrzo se, piše Chomsky, pretvorio u terorističko ratovanje.³⁰ Međutim, terorizam se terorizmom kao odgovorom ne može iskorijeniti.

Pravo je zločinca da bude kažnjen – jedan je od bitnih stavova Hegelove filozofije prava. Zločinac, dakle, ima pravo na svoju kaznu. Jedna je to od rečenica vrhunaca filozofije prava kojom se definiraju odnosi u civiliziranom društvu. Prema tome, pravo je svakog terorista da bude kažnjen. No što je s onima koji proizvode teroriste desetljećima, a kriju se iza blještavila reflektora, kamera, televizijskih priča, satelitskih antena. Imaju li oni pravo biti kažnjeni?³¹ Mrtva tijela građana Pariza, ali i terorista, pozivaju na propitivanje nedodirljivosti fenomena proizvodnje terorizma u svijetu, državnog terorizma koji se tolerira i kojim se u poslušnosti želi držati narode i države koje nemaju vojnu i medijsku snagu oduprijeti se. Chomsky piše:

»Podlost terorista koji nas posvuda napadaju uistinu je grozna. U skladu s uobičajenom praksom, te analize prikazuju Sjedinjene države kao nevinu žrtvu koja se brani od tuđeg terorizma: brani se od Vijetnamaca (u Južnome Vijetnamu), od Nikaragvanaca (u Nikaragvi), Libijaca i

Iranaca (ako su Amerikanci njima nanijeli nepravdu to prolazi neopaženo), te ostalih antiame-ričkih sila širom svijeta.«³²

No čini se da su vremena kada se od terorista branilo na njihovu teritoriju (naplaćujući u nafti ili drugim dragocjenostima vlastiti angažman) prošla. Proizvoditi rat i naplaćivati intervenciju odavno je postalo prozirnom politikom neokolonijalizma. Medijske blokade onemogućile su dijalog. Preostali su, nažalost, samo instrumenti ljudskoga tijela: migracija i terorizam.

Poslušno hipnotizirano dijete gasi program koji emitira slike autoritarnog boga-oca suvremene zapadne civilizacije. Na pustinju se spušta zloslutna šutnja.

Sead Alić

Global Battlefield and the Voices from the Desert

Abstract

The concept of authoritarianism is used in the text as a way to shed light on the authoritarian political and military activities of those countries that ignore the modern civilisation's legal and moral achievements in an attempt to "envelop time" in concepts such as propaganda, war and terrorism. Reflections on war include theses by Sigmund Freud, Erich Fromm, Claude Lévi-Strauss, Friedrich Nietzsche, Noam Chomsky, and other authors who "expand the framework" of war. This broadened context is then used in order to observe the phenomena of "global war" and "media war", and the terrorist attack in Paris. The goal is to highlight the new/old role of the mass media's "manufacturing consent", and to clarify the role and power of media in the current rise of terrorism in the world.

Key words

war, god, authoritarianism, religion, mass media, Paris, terrorism

29

Ruth Alexander, Hannah Moore, »Are most victims of terrorism Muslim?«, *BBC News* (20. 1. 2015). Dostupno na: <http://www.bbc.com/news/magazine-30883058> (pristupljeno 3. 12. 2015.).

30

»Kad su se lokalna crkva i ostali krivovjerci u srednjoameričkim zonama američkog utjecaja suprotstavili tradicionalnom režimu nasilja i represije, Reaganova je vlada reagirala pokretanjem 'rata protiv terorizma', proglašenog čim je 1981. godine ušao u Bijelu kuću. Nimalo neočekivano, američka se inicijativa istog trenutka pretvorila u terorističko ratovanje – pohod obilježen krvoprolićem, mučenjem i divljaštvom – koje se ubrzo proširilo i na druge svjetske regije.« Vidi: Noam

Chomsky, *Hegemonija ili opstanak: američke težnje za globalnom dominacijom*, preveo Damir Biličić, Naklada Ljevak, Zagreb 2004., str. 15.

31

Chomsky »čita« Huntingtona: »Arhitekti moći SAD-a moraju stvoriti takvu silu koja će se moći osjetiti, ali koja se neće moći vidjeti. Sila ostaje jaka samo kada je u tami, izložena svjetlu dana ona počinje isparavati.« Vidi: David Barsamian, *Propaganda i javno mišljenje. Razgovori s Noamom Chomskym*, prevela Suzana Sesvečan, V.B.Z., Zagreb 2002., str. 18.

32

N. Chomsky, *Hegemonija ili opstanak*, str. 216.